

ОСНОВИ МЕТОДОЛОГІЇ ЕКОНОМІКИ ТОРГОВЕЛЬНОЇ СПРАВИ ТА ТОВАРОЗНАВСТВА: ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІ ФАКТОРИ

©2023 ОЛІЙНИК Т. І., ІБРАГІМОВ А. А.-Ш.

УДК 330.1:339.9
JEL: F10; F19; P45

Олійник Т. І., Ібрагімов А. А.-Ш. Основи методології економіки торговельної справи та товарознавства: зовнішньоекономічні фактори

Стаття присвячена вивченню впливу зовнішньоекономічних факторів на економіку торговельної справи та товарознавства. Дослідження спрямоване на аналіз ролі зовнішньої торгівлі у формуванні економічних процесів в сучасному глобалізованому світі. У роботі детально розглядаються основні аспекти взаємозв'язку між зовнішньоекономічними факторами та розвитком торговельної справи та товарознавства. Розкрито значущість зовнішньої торгівлі як ключового механізму стимулювання економічного зростання та розвитку. Висвітлено роль міжнародних торговельних угод, договорів та співпраці в забезпеченні стабільності економічних процесів у країні. Особливу увагу приділено вивченню впливу зовнішньоекономічних чинників на товарознавство. Розглянуто вплив імпорту, експорту та міжнародних ланцюгів виробництва на якість товарів, їхню конкурентоспроможність і споживчу цінність. Вивчено вплив міжнародних стандартів та вимог на якість і безпеку товарів. У контексті зростаючої важливості екологічних питань також розглянуто вплив зовнішньоекономічних чинників на екологічний аспект торговельної справи та товарознавства. Досліджено вплив міжнародних екологічних стандартів та обмежень на виробництво та обіг товарів. У підсумку робота висвітлює глибокий зв'язок між зовнішньоекономічними факторами й економікою торговельної справи та товарознавства. Наголошено на необхідності урахування цих факторів при прийнятті економічних рішень та формуванні політики в глобалізованому економічному середовищі. Результати дослідження можуть бути використані в розвитку стратегій зовнішньоекономічної діяльності та вдосконаленні процесів товарознавства.

Ключові слова: торгівля, товари, методологія, індикатор, фактор, зовнішньоторговельна діяльність, ефективність.

Рис.: 2. **Табл.:** 1. **Формул.:** 5. **Бібл.:** 13.

Олійник Тетяна Іванівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки, підприємництва та управління підприємствами, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара (просп. Гагаріна, 72, Дніпро, 49010, Україна)

E-mail: tetanaoliinyk@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1224-3790>

Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/T-4475-2017>

Ібрагімов Арсен Ага-Шеріфович – магістр, кафедра економічної кібернетики, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара (просп. Гагаріна, 72, Дніпро, 49010, Україна)

E-mail: arsen.ibragimov.0708@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-3615-5757>

UDC 330.1:339.9
JEL: F10; F19; P45

Oliinyk T. I., Ibragimov A. A.-Sh. Fundamentals of Methodology of Economics of Trade and Commodity Science: The Foreign Economic Factors

The article is devoted to the study of the influence of foreign economic factors on the economics of trade and commodity science. The study is aimed at analyzing the role of foreign trade in the formation of economic processes in the modern globalized world. The publication examines in detail the main aspects of the relationship between foreign economic factors and the development of trade and commodity science. The significance of foreign trade as a key mechanism for stimulating economic growth and development is disclosed. The role of international trade agreements, treaties and cooperation in ensuring the stability of economic processes in the country is highlighted. Particular attention is paid to the study of the influence of foreign economic factors on commodity science. The impact of imports, exports and international production chains on the quality of goods, their competitiveness and consumer value is considered. The influence of international standards and requirements on the quality and safety of goods is studied. In the context of the growing importance of ecological issues, the influence of foreign economic factors on the environmental aspect of trade and commodity science is also considered. The impact of international ecological standards and restrictions on the production and circulation of goods is studied. As a sum, the publication highlights the deep connection between foreign economic factors and the economics of trade and commodity science. The need to take these factors into account in economic decision-making and policy-making in the globalized economic environment is emphasized. The results of the study can be used in the development of strategies for foreign economic activity and improvement of commodity science processes.

Keywords: trade, goods, methodology, indicator, factor, foreign trade activity, efficiency.

Fig.: 2. **Tabl.:** 1. **Formulae:** 5. **Bibl.:** 13.

Oliinyk Tetiana I. – PhD (Economics), Associate Professor, Department of Economics, Entrepreneurship and Enterprise Management, Oles Honchar Dnipro National University (72 Haharina Ave., Dnipro, 49010, Ukraine)

E-mail: tetanaoliinyk@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1224-3790>

Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/T-4475-2017>

Ibragimov Arsen A.-Sh. – Master, Department of Economic Cybernetics, Oles Honchar Dnipro National University (72 Haharina Ave., Dnipro, 49010, Ukraine)

E-mail: arsen.ibragimov.0708@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-3615-5757>

Економіка, яка пов'язана з основами торговельної справи, базується на методології, що досліджує економічні процеси та явища, пов'язані з торгівлею та товарознавством. Методологія економіки в цьому контексті включає в себе різні підходи та методи дослідження, такі як аналіз ринків, статистичні методи, математичне моделювання, маркетингові дослідження та інші. Вона дозволяє вивчати й аналізувати економічні закономірності, процеси та взаємозв'язки, що відбуваються у сфері торгівлі та товарознавства. Основними питаннями, які досліджує економіка, пов'язана з основами торговельної справи, є визначення попиту та пропозиції на ринку, ціноутворення, конкуренція, стратегії маркетингу та реклами, аналіз товарів та послуг, споживчих властивостей, якість товарів, логістика та управління ланцюгом постачання, аналіз ринкових тенденцій і прогнозування. Це допомагає розуміти й аналізувати економічні процеси, що відбуваються у сфері торгівлі та товарознавства, а також дозволяє приймати обґрунтовані економічні рішення для підприємств, організацій та держави в цій сфері.

Питаннями методології визначення впливу зовнішньоторговельних факторів на експортно-імпорتنу діяльність підприємства займалися такі науковці: Вакульчик О. М., Вічевич А. М., Галунець Н. І., Гребельник О. П., Гринкевич С. С., Козик В. В., Мальярець Л. М., Мінеєв В. С., Новак В. О., Пан М. П., Решетняк К. Е. та ін. Проте недостатньо розглянутим є питання зовнішньоекономічних факторів в економіці, що пов'язана з основами торговельної справи, та методології даного аналізу.

Мета дослідження полягає в удосконаленні методології дослідження зовнішньоекономічних факторів впливу на торгівлю підприємства, що здійснюється на зовнішніх ринках.

Зовнішньоекономічна діяльність підприємств – це «...сфера господарської діяльності, пов'язана з міжнародною виробничою та науково-технічною кооперацією, експортом та імпортом продукції, виходом підприємства на зовнішній ринок» [6, с. 214]. Прийняття економічно обґрунтованих рішень внаслідок зовнішньоекономічної діяльності спирається на різні методики, до яких відносять: факторні, експертні, розрахункові. Експертні методи не відрізняються точністю, а факторні – трудомісткі. Найбільш поширеними є розрахункові методи, що включають розрахунок показників: економічні показники ефекту та економічної ефективності зовнішньоторговельної діяльності. Найбільш широкими за своїм застосуванням є показники рентабельності.

Для розрахунку показників ефективності зовнішньоторговельних операцій підприємств необхідно дотримуватися кількох принципів. Передусім, важливо здійснювати найповніший облік усіх складових витрат і доходів. Це допоможе уникнути спотворень і забезпечити правильну оцінку ефектив-

ності прийнятих рішень. Неповний облік витрат та отриманих доходів може призвести до неправильних висновків [12, с. 31].

Другий принцип полягає в необхідності порівняння з базовим варіантом. Базовим варіантом може бути стан справ до прийняття рішення. Це дозволить зробити об'єктивну оцінку ефективності нового рішення порівняно з попереднім станом справ.

Третій принцип передбачає приведення витрат і результатів до однієї бази зіставлення. Це необхідно для того, щоб можна було порівнювати різні операції та зробити об'єктивну оцінку їх ефективності.

Четвертий принцип полягає в приведенні різних за часом витрат і доходів до одного моменту часу. Це дозволить зробити об'єктивне порівняння та врахувати вплив часових факторів на ефективність операцій.

Останнім принципом є необхідність наявності достовірної інформації, системи збору й аналізу інформації. Для розрахунку показників ефективності необхідно мати точні дані про операції, а також використовувати надійну систему збору й аналізу інформації. Конкретний розрахунок показників ефективності буде залежати від типу зовнішньоторговельної операції, її мети, умов та інших особливостей угоди [13].

З огляду на розбіжності в трактуванні поняття «ефективність зовнішньоекономічної діяльності підприємства» та його складових, пропонується доповнити його власним визначенням. Так, *ефективність зовнішньоекономічної діяльності підприємства є відповідністю одержаних результатів підприємства поставленим цілям, а саме: максимізація прибутку від експортно-імпорتنих операцій, розширення ринкової ніші та зростання кількості споживачів і контрагентів.*

Зокрема ефективність зовнішньоекономічної діяльності підпадає під вплив різноманітних факторів, які слід розглядатися окремо щодо формування доходів і витрат від зовнішньоекономічної діяльності [3, с. 51].

До факторів, що впливають на доходи, належать: зростання рівня ринкових світових цін на товари; сприятливість інвестиційного клімату та швидкість обміну інформацією про нову продукцію; збільшення попиту на продукцію з боку іноземних споживачів як фактор зовнішнього впливу. Також на ефективну зовнішньоекономічну діяльність підприємства впливають і внутрішні фактори, такі як значний рівень технології виробництва; ефективність рекламних заходів; можливість переміщення виробництва між країнами; зростання ринкової частки та залучення на цій основі більшої кількості споживачів.

Крім того, в арсеналі підприємства необхідно мати низку управлінських переваг, що дозволить оптимізувати всю його бізнес-структуру. В основі цього лежить розподіл діяльності підприємства на бізнес-процеси, які можна визначити як взаємопов'язану су-

купність дій, спрямованих на перетворення вхідних ресурсів на заданий, запланований продукт на виході [10].

Серед факторів, які впливають на витрати діяльності та пов'язані із зовнішньоекономічною діяльністю підприємства, можна виділити такі: недосконалість законодавчо-правової бази, торговельні бар'єри, інфляція, військові конфлікти та висока конкуренція на міжнародних ринках. Такі фактори відносять до зовнішніх, оскільки вони не залежать від самого підприємства та впливають на його зовнішньоекономічну діяльність [5, с. 172].

Також існують фактори, які впливають на витрати та пов'язані із самим підприємством. Зокрема це недостатня фінансова підтримка зовнішньоекономічної діяльності, неефективність структури управління цією діяльністю та низька ресурсна забезпеченість підприємства. Такі фактори є внутрішніми, оскільки вони залежать від самого підприємства, можуть бути контрольованими та на них можна вплинути.

Отже, на витрати на зовнішньоекономічну діяльність підприємства можуть впливати як зовнішні, так і внутрішні фактори. Для ефективного здійснення цієї діяльності важливо враховувати такий факторний вплив і приймати відповідні рішення для зниження витрат і підвищення ефективності.

Методологія дослідження зовнішньоекономічних факторів впливу на торгівлю включає такі етапи [9, с. 216]:

1. *Визначення об'єкта дослідження* – це може бути певний сектор економіки, країна або регіон.
2. *Вибір показників* – необхідно вибрати ключові показники, що відображають зовнішньоекономічні фактори, такі як зовнішній торговельний оборот, тарифи, курси валют, торговельні угоди тощо.
3. *Збір та аналіз даних* – суб'єкт дослідження має зібрати відповідні дані для аналізу. Це можуть бути статистичні дані, звіти, документи та інші джерела інформації. Після цього проводиться аналіз отриманих даних з використанням статистичних методів та інструментів.
4. *Визначення впливу* – на основі аналізу даних визначається, які зовнішньоекономічні фактори мають найбільший вплив на торгівлю. Це може бути встановлено шляхом порівняння показників, аналізу залежностей, розрахунку еластичності тощо.
5. *Прогнозування* – на основі отриманих результатів можна зробити прогноз щодо торговельних показників на майбутнє. Це може бути корисно для прийняття рішень з планування та стратегії.
6. *Висновки та рекомендації* – на основі результатів дослідження формулюються висновки та рекомендації щодо політики та стратегії зовнішньої торгівлі.

Така загальна методика дослідження зовнішньоекономічних факторів впливу на торгівлю допомагає зрозуміти, як зовнішні фактори впливають на торгівлю та які заходи можуть бути прийняті для поліпшення торговельних відносин [3].

Зовнішньоекономічні фактори впливу на торгівлю підприємства:

1. *Міжнародні торговельні угоди і договори.* Укладення міжнародних торговельних угод і договорів впливає на можливості підприємства здійснювати зовнішню торгівлю, включно з ввезенням і вивезенням товарів і послуг.
2. *Тарифи і мита.* Встановлення тарифів і митних зборів на імпорту і експорт товарів може впливати на конкурентоспроможність підприємства на зовнішньому ринку.
3. *Валютний курс.* Зміни валютного курсу можуть впливати на ціни на експортні й імпортовані товари, що, своєю чергою, позначається на здатності підприємства конкурувати на зовнішньому ринку.
4. *Економічний стан країни,* включно з рівнем економічного зростання, інфляцією, безробіттям і покупною спроможністю населення, може впливати на попит на товари і послуги підприємства на зовнішньому ринку.
5. *Політична стабільність країни,* включно зі стабільністю правової системи і захистом прав власності, є важливим фактором для залучення іноземних інвестицій і розвитку зовнішньої торгівлі.
6. *Технологічний прогрес* може впливати на конкурентоспроможність підприємства на зовнішньому ринку, забезпечуючи нові можливості для поліпшення якості товарів і послуг, а також зниження виробничих витрат.
7. *Конкуренція на зовнішньому ринку* може впливати на здатність підприємства зайняти своє місце на ринку та здійснювати ефективну зовнішню торгівлю;
8. *Соціокультурні фактори,* такі як культурні розбіжності, мовні бар'єри і релігійний вплив, можуть впливати на сприйняття товарів і послуг підприємства на зовнішньому ринку [7, с. 210].

Урахування цих зовнішньоекономічних факторів допомагає підприємству адаптуватися до змін на зовнішньому ринку та розробляти ефективні стратегії торгівлі.

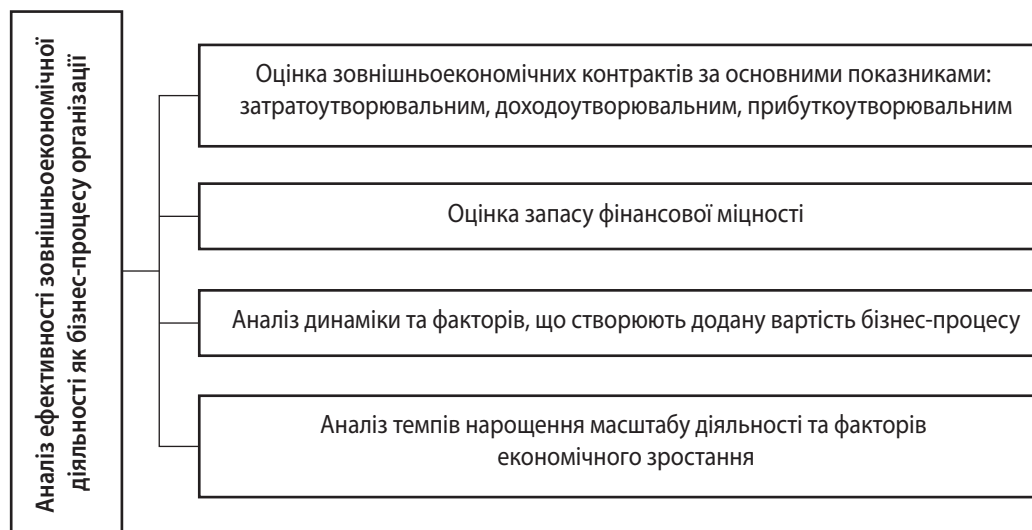
Ефективність зовнішньоекономічної діяльності є підтвердженням її конкурентоспроможності та конкурентоспроможності продукції підприємства. У сучасних умовах такий підхід може бути головним: завдяки йому виникають нові ринки для виробництва товарів та послуг, забезпечується надходження валюти до держави, виникають необхідні умови для придбання імпортової сировини, необхід-

ної для випуску товарів, виникають нові робочі місця для висококваліфікованих працівників. Стратегічний вектор є основою діяльності та подальшого розвитку підприємства [9].

Мета організації як комерційного суб'єкта бізнесу, що займається зовнішньоекономічною діяльністю, полягає в зростанні добробуту його власників. Ця мета може бути деталізована з урахуванням стану зовнішнього та внутрішнього економічного середовища в систему локальних цілей, серед яких [9, с. 288]:

- ✦ збільшення виручки від імпортного товару;
- ✦ зниження витрат на доставку та реалізацію імпортного товару;
- ✦ підвищення темпів зростання доходів від зовнішньоекономічної діяльності;
- ✦ зниження ризиків банкрутства;
- ✦ зростання вартості бізнесу.

Елементи аналізу ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємства наведено на *рис. 1*.

Рис. 1. Елементи аналізу ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємства

Джерело: складено на основі [9].

Як інструмент контролю, аналізу та моніторингу розвитку зовнішньоторговельних операцій підприємству можна використовувати такі показники ефективності, як: темп стійкості економічного зростання; економічна додана вартість; прибуток на використований капітал; рентабельність власного капіталу. Наприклад, за допомогою факторного зв'язку прибутку на капітал можна побудувати піраміду показників для оцінки ефективності зовнішньоекономічної діяльності організації за декількома порівняними періодами, як показано на *рис. 2*.

Застосування методу розрахунку рентабельності продажів імпортного товару спрощує зіставлення цін його купівлі та продажу та дозволяє проводити не тільки оперативний і прогнозний аналіз ефективності його реалізації, а й прогнозувати збут імпортного то-

вару шляхом розрахунку критичних значень фінансових коефіцієнтів та обмінного курсу національної валюти. Проте розрахунок коефіцієнтів рентабельності та прибутковості не вирішує проблему порівнянності контрактів, оскільки не враховує різницю в термінах їх виконання. Оцінюючи ефективність зовнішньоторговельних операцій, необхідно враховувати і регіональні особливості обліку, і платоспроможність підприємств, і котирування місцевої валюти, що накладає відбиток на обсяг коефіцієнтів, що характеризують ефективність виконання договору [2].

На даний момент у наукових колах існує різноманітність думок щодо класифікаційного складу показників, за якими визначається рівень ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємства. Наприклад, А. М. Вічевич та О. В. Максимець [2] характеризують ефективність зовнішньоекономічної діяльності за такими аспектами (*табл. 1*).

За думкою С. С. Гринкевич та О. Ю. Сало, рекомендується розрахунок абсолютних показників ефективності як різниці результатів і витрат у національній та іноземній валютах при аналізі ефективності зовнішньоекономічної діяльності експортних підприємств та інших матеріальних структур, які реалізують продукцію іноземним споживачам, і відносних величин – за показниками ефективності, які виражаються у відносних одиницях як відношення результатів до витрат [5, с. 173].

Варто зазначити, що в економічній літературі категорію «ефективність зовнішньоекономічної діяльності» зазвичай ототожнюють з ефективністю здійснення експорту. Цей метод є універсальним для оцінювання ефективності цієї діяльності на різних рівнях управління. Експортні можливості підпри-

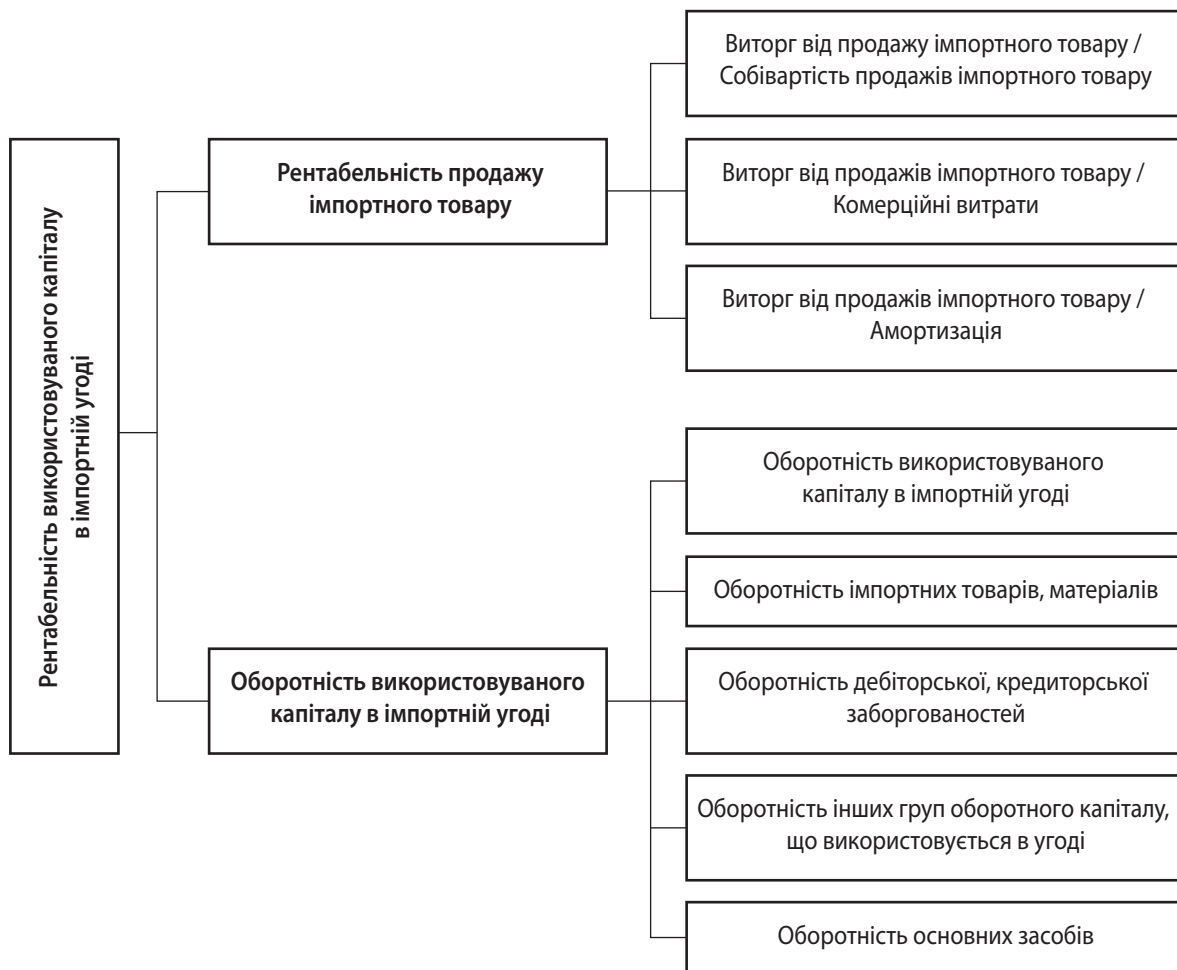

Рис. 2. Факторні зв'язки прибутку на капітал, що використовується в зовнішньоторговельній угоді

Джерело: складено на основі [2].

Таблиця 1

Особливості підходів у визначенні ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємства

Класифікаційна ознака	Назва показника	Характеристика підходу
За видами зовнішньо-економічної діяльності	Ефективність експорту, імпорту, реекспорту, реімпорту	Вигідність здійснення певного виду зовнішньоекономічної діяльності
За ступенем обсягу об'єкта дослідження	Інтегральна ефективність	Ефективність комерційних відносин з окремими зовнішньоторговельними партнерами, ефективність зовнішньоекономічних угод
	Локальна ефективність	Ефективність комерційних відносин з окремими зовнішньоторговельними партнерами, ефективність зовнішньоекономічних угод
За методами оцінки	Абсолютна ефективність	Ефективність зовнішньоекономічної діяльності, яка підтверджується всією сукупністю показників оцінки
	Відносна ефективність	Ефективність зовнішньоекономічної діяльності, підтверджена вибраним рядом показників оцінки

Джерело: узагальнено за [2].

емств насамперед визначаються наявністю конкурентоспроможної продукції на зовнішньому ринку.

І, як зазначає К. Е. Решетняк [12], доцільним є «...аналіз ефективності експортної діяльності підприємства, де головною метою підприємства на ринку є отримання максимального прибутку з мінімальними витратами». Такого результату можна досягти лише шляхом прийняття ефективних управлінських рішень. При цьому економічне обґрунтування прийнятих рішень щодо управління економічними ресурсами підприємства здійснюється шляхом розрахунку різних економічних показників ефективності. Внаслідок цього підприємства використовують певну методику оцінювання економічної ефективності власної зовнішньоекономічної діяльності в такому напрямі [11].

По-перше, розраховується декілька показників для того, щоб визначити економічну ефективність експорту:

$$KEE = \frac{\text{Експортна виручка}}{\text{Собівартість товару} + \text{Транспортні витрати} + \text{Організаційні витрати}}, \quad (1)$$

де KEE – коефіцієнт ефективності експорту.

Якщо даний показник більший за одиницю, то зовнішньоекономічну діяльність, яку здійснює підприємство, вважають ефективною. Вищі значення даного показника свідчать про вищу ефективність експорту.

По-друге, для оцінки ефективності зовнішньоекономічної діяльності розраховують показники ефективності імпорту:

$$KEI = \frac{\text{Обсяг продукції у грошовому вимірі, тис. грн}}{\text{Витрати на імпорт, тис. грн}}, \quad (2)$$

де KEI – коефіцієнт ефективності імпорту [11].

Ефективність діяльності у сфері експорту та імпорту підприємства може бути досягнута лише за умови дотримання методології виходу на зовнішні ринки, яка враховує етапи інтернаціоналізації підприємства. Тому необхідною є методика оцінки ефективності реалізації зовнішньоекономічної стратегії підприємства. Використання цього методу ефективності управління підприємством включає оцінку поточних показників за вказаними нижче напрямками [4, с. 137]:

1. *Виробничий процес* (собівартість реалізованої продукції; рентабельність продажів; транспортні, податкові витрати тощо).
2. *Інвестиції* (дослідження, планування та розробка проектів підприємства).
3. *Інновації* (підвищення рівня інноваційності операційних процесів на підприємстві).
4. *Маркетингові аспекти* (частка ринку, розширення або збереження клієнтської бази, ступінь задоволення потреб споживачів).

5. *Персонал* (можливості працівників та використання інформаційних систем в управлінні персоналом).

6. *Ризики* (оцінювання та зниження впливу можливих ризиків).

Також охарактеризуємо інші поширені показники оцінки зовнішньоекономічної діяльності підприємства. Одним із таких є валютна ефективність експорту (імпорту):

$$E_{e.e.} = \frac{\sum_{i=1}^n ЦВЕ_i \cdot KE_i}{\sum_{i=1}^n BE_i \cdot KE_i}, \quad (3)$$

$$E_{e.i.} = \frac{\sum_{i=1}^n ЦПВ_i \cdot KI_i}{\sum_{i=1}^n Ц_i \cdot KE_i}, \quad (4)$$

де $E_{e.e.}$ та $E_{e.i.}$ – валютна ефективність експорту та імпорту;

$ЦВЕ_i$ та $ЦПВ_i$ – валютна ціна i -го експортного (імпортного) товару;

KE_i та KI_i – обсяг експорту та імпорту i -го товару;

BE_i – витрати на виробництво та реалізацію одиниці i -го товару;

$Ц_i$ – ціна імпортного товару.

Самі по собі дані показники не свідчать про ефективність чи неефективність експорту чи імпорту, вони потребують порівняння одержаних значень з певною базою. Такою базою порівняння, як правило, є валютний курс. Якщо коефіцієнт валютної ефективності експорту перевищує значення зворотного курсу обміну валюти, то ця діяльність вважається ефективною [1, с. 79].

Важливим показником оцінки зовнішньоекономічної діяльності підприємства є показник ефективності експорту підприємства, який розраховується таким чином:

$$E_e = \frac{ЧВ_e}{B_{e.в.ц.}}, \quad (5)$$

де $ЧВ_e$ – чиста виручка в іноземній валюті за реалізований товар, переведений у гривні за офіційним курсом;

$B_{e.в.ц.}$ – вартість експорту у внутрішніх цінах.

Значення більше одиниці вважається позитивним і вказує на те, що продавати товари на зовнішньому ринку буде вигідніше, ніж у самій країні походження або виробництва товару.

Економічний ефект зовнішньоторговельних операцій – це різниця між сумою витрат на виробництво експортної продукції та сумою витрат на вітчизняне виробництво товарів, які імпортуються. Якщо витрати на власне виробництво продукції, яку підприємство планує імпортувати, вищі за витрати на

виробництво експортної продукції, то така зовнішньоекономічна діяльність буде прибутковою [1].

Наступним показником є коефіцієнт економічної ефективності зовнішньоторговельних операцій, який входить до групи показників рентабельності. Він розраховується шляхом ділення прибутку від зовнішньоторговельних операцій (ПЗТО) на витрати, які понесло підприємство під час їх здійснення (ВЗТО). Можна зазначити, що зі збільшенням цього показника буде підвищуватися ефективність зовнішньоекономічної діяльності підприємства.

Конкретний розрахунок показників ефективності значною мірою залежить від виду зовнішньоекономічної операції, її мети, умов та інших особливостей, а також конкретного контракту в рамках ЗЕД, який здійснює підприємство [1].

У науковій літературі, яка присвячена аналізу й оцінці ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємства, автори зазвичай дотримуються думки, що аналіз такої діяльності необхідно проводити окремо за напрямками, а потім визначити загальний вплив усіх видів зовнішньоекономічної діяльності. Для підприємств, які працюють на зовнішніх ринках, виділяють три групи показників ефективності, а саме: показники ефективності експорту; показники ефективності імпорту; показники зовнішньої торгівлі. Оскільки традиційним критерієм ефективності ЗЕД є прибуток, більшість показників за своєю економічною сутністю є показниками прибутковості, ресурсовіддачі та оборотності активів [1].

Для підвищення ефективності ЗЕД підприємства слід удосконалювати методологію оцінки шляхом постійного безперервного моніторингу контрольованих і неконтрольованих факторів, це пов'язано, головним чином, з видом діяльності підприємств. У подальшому це дозволить не лише приймати оперативні рішення, а й визначати сезонні особливості, що потребують коригування зовнішньоекономічної стратегії підприємства.

Зовнішньоекономічні фактори мають значний вплив на товарний експорт та імпорт. Основні зовнішньоекономічні фактори, які впливають на обсяг і структуру товарного експорту та імпорту, включають:

1. *Світові економічні тенденції*: зміни у світовій економіці, такі як зростання або спад світового ВВП, зміни валютних курсів, зміни у світових цінах на сировину та інші фактори, можуть впливати на зовнішню попит і конкурентоспроможність товарів країни на світовому ринку.
2. *Торговельна політика*: торговельні бар'єри, такі як мита, квоти та інші обмеження, які країни застосовують до імпорту товарів, можуть впливати на обсяг та структуру товарного експорту та імпорту. Також укладення вільних торговельних угод може стимулювати зростання товарного обсягу між країнами.

3. *Політичні фактори*: політична стабільність, відносини між країнами, політичні конфлікти та інші політичні фактори можуть мати вплив на товарний експорт та імпорт. Наприклад, введення санкцій проти певної країни може обмежити її можливості здійснювати зовнішню торгівлю.

4. *Технологічні зміни*: зміни в технології можуть впливати на конкурентоспроможність товарів країни на світовому ринку. Наприклад, впровадження нових технологій може підвищити якість та ефективність виробництва, що зробить товари країни більш привабливими для експорту.

5. *Демографічні фактори*: зміни в демографічних показниках, таких як населення, структура населення та природний приріст, можуть впливати на зовнішню попит і споживчі звички, що, своєю чергою, відбивається на обсязі та структурі товарного експорту та імпорту [8, с. 110].

Ці фактори не вичерпують повністю всіх можливих зовнішньоекономічних чинників, що впливають на товарний експорт та імпорт. Проте їх урахування є важливим для розуміння й аналізу змін у міжнародній торгівлі та розробки ефективних стратегій зовнішньоекономічної діяльності.

ВИСНОВКИ

Таким чином, нами було визначено, що зовнішньоекономічна діяльність підприємства – це сукупність економічних відносин, які виникають між підприємством та іншими суб'єктами господарювання за межами власної країни. Основною метою зовнішньоекономічної діяльності є забезпечення ефективного використання ресурсів та розвиток підприємства на міжнародному ринку.

Застосування методу розрахунку рентабельності продажів імпортного товару спрощує порівняння цін купівлі та продажу імпортного товару і дозволяє проводити оперативний та прогнозний аналіз ефективності його реалізації. Крім того, цей метод дозволяє прогнозувати збут імпортного товару шляхом розрахунку критичних значень фінансових коефіцієнтів та обмінного курсу національної валюти. Для досягнення ефективності у сфері експорту та імпорту підприємства необхідно використовувати методологію виходу на зовнішні ринки, яка враховує етапи інтернаціоналізації підприємства. Оцінка ефективності реалізації зовнішньоекономічної стратегії підприємства є необхідною методикою для формування висновків про доцільність її здійснення.

Для поліпшення ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємства необхідно постійно вдосконалювати методологію оцінки шляхом постійного моніторингу контрольованих та неконтрольованих факторів. Це особливо важливо, оскільки

різні види діяльності підприємств можуть потребувати різних підходів. Такий моніторинг дозволить не тільки приймати оперативні рішення, але й виявляти сезонні особливості, які потребують коригування зовнішньоекономічної стратегії підприємства.

Зовнішньоекономічні фактори здійснюють значний вплив на експорт та імпорт товарів. Основні зовнішньоекономічні фактори, які впливають на обсяг та структуру товарного експорту та імпорту, включають світові економічні тенденції, торговельну політику, політичні фактори, технологічні зміни, демографічні фактори та інші аспекти. Врахування цих факторів є важливим для розуміння та аналізу змін у міжнародній торгівлі та розробки ефективних стратегій зовнішньоекономічної діяльності. ■

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Вакульчик О. М., Дубицький Д. П. Аналіз ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємства. *Вісник Академії митної служби України. Серія «Економіка»*. 2012. № 2. С. 75–81.
2. Вічевич А. М., Максимець О. В. Аналіз зовнішньоекономічної діяльності. Київ : Професіонал, 2009. 216 с.
3. Галунець Н. І., Васько Л. М. Методичні аспекти оцінки економічної ефективності зовнішньоторговельних операцій підприємств. *Агросвіт*. 2013. № 1. С. 50–53. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/1_2013/13.pdf
4. Гребельник О. П. Основи зовнішньоекономічної діяльності : підручник. 3-тє вид., перероб. і доп. Київ : ЦУЛ, 2008. 432 с.
5. Гринкевич С. С., Сало О. Ю. Підходи до визначення сутності економічної категорії «ефективність зовнішньоекономічної діяльності» підприємств. *Науковий вісник*. 2008. Вип. 18.2. С. 170–174.
6. Зовнішньоекономічні операції і контракти : навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і доп. / Козик В. В., Панкова Л. А., Карп'як Я. С. та ін. Київ : Центр навчальної літератури, 2004. 608 с.
7. Малярець Л. М., Гринько П. О. Аналітичне забезпечення аналізу ефективності експортно-імпоротної діяльності підприємства. *Проблеми економіки*. 2019. № 1. С. 208–216. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2019-1-208-216>
8. Мінеєв В. С. Основні показники економічної ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємств. *Вісник Національного технічного університету «ХПІ»*. Серія «Актуальні проблеми розвитку українського суспільства». 2019. № 1. С. 108–111. DOI: <https://doi.org/10.20998/2227-6890.2019.01.19>
9. Новак В. О., Мостенська Т. Л., Гуріна Г. С., Ільєнко О. В. Зовнішньоекономічна діяльність : підручник. Київ : Кондор, 2012. 552 с.
10. Олійник Т. І. Методологія оцінки бізнес-процесів торговельного підприємства. *Ефективна економіка*. 2023. № 3. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.3.41>
11. Пан М. П., Торкатюк В. І., Шутенко А. Л., Вороніна О. С. Основи зовнішньоекономічної діяльності : конспект лекцій. Харків : ХНАМГ, 2008. 150 с.
12. Решетняк К. Е. Експортно-імпорتنі операції як основа зовнішньоекономічної діяльності підприємства. *Управління розвитком*. 2015. № 3. С. 30–32.
13. Федоронько Н. І. Аналіз ефективності експортних та імпорتنих операцій. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. Вип. 10. С. 120–123. URL: <http://global-national.in.ua/archive/10-2016/26.pdf>

REFERENCES

- Fedoronko, N. I. "Analiz efektyvnosti eksportnykh ta importnykh operatsii" [Analysis of the Efficiency of Export and Import Operations]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*, iss. 10 (2016): 120-123. <http://global-national.in.ua/archive/10-2016/26.pdf>
- Halunets, N. I., and Vasko, L. M. "Metodychni aspekty otsinky ekonomichnoi efektyvnosti zovnishnyotorhovelykh operatsii pidpriemstv" [Methodical Aspects of Assessing the Economic Efficiency of Foreign Trade Operations of Enterprises]. *Ahrosvit*, no. 1 (2013): 50-53. http://www.agrosvit.info/pdf/1_2013/13.pdf
- Hrebelnyk, O. P. *Osnovy zovnishnyoekonomichnoi diialnosti* [Basics of Foreign Economic Activity]. Kyiv: TsUL, 2008.
- Hrynkevych, S. S., and Salo, O. Yu. "Pidkhody do vyznachennia sutnosti ekonomichnoi katehorii «efektyvnist zovnishnyoekonomichnoi diialnosti» pidpriemstv" [Approaches to Determining the Essence of the Economic Category "Efficiency of Foreign Economic Activity" of Enterprises]. *Naukovyi visnyk*, no. 18.2 (2008): 170-174.
- Kozyk, V. V. et al. *Zovnishnyoekonomichni operatsii i kontrakty* [Foreign Economic Operations and Contracts]. Kyiv: Tsentri navchalnoi literatury, 2004.
- Maliarets, L. M., and Hrynko, P. O. "Analitichne zabezpechennia analizu efektyvnosti eksportno-importnoi diialnosti pidpriemstva" [Analytical Support for Analysis of Efficiency of an Enterprise's Export-Import Activity]. *Problemy ekonomiky*, no. 1 (2019): 208-216. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2019-1-208-216>
- Mineiev, V. S. "Osnovni pokaznyky ekonomichnoi efektyvnosti zovnishnyoekonomichnoi diialnosti pidpriemstv" [Main Indicators of Economic Efficiency of Foreign Economic Activity of Enterprises]. *Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu «KhPI»*. Seriiia «Aktualni problemy rozvytku ukrainskoho suspilstva», no. 1 (2019): 108-111. DOI: <https://doi.org/10.20998/2227-6890.2019.01.19>
- Novak, V. O. et al. *Zovnishnyoekonomichna diialnist* [Foreign Economic Activity]. Kyiv: Kondor, 2012.
- Oliinyk, T. I. "Metodolohiia otsinky biznes-protsesiv torhivelnoho pidpriemstva" [Methodology Assessment Business Processes Trade Entrepreneurship]. *Efektyvna ekonomika*, no. 3 (2023). DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.3.41>
- Pan, M. P. et al. *Osnovy zovnishnyoekonomichnoi diialnosti : konspekt lektsii* [Basics of Foreign Economic Activity: Lecture Notes]. Kharkiv: KhNAMH, 2008.
- Reshetniak, K. E. "Eksportno-importni operatsii yak osnova zovnishnyoekonomichnoi diialnosti pidpriemstva" [Export-import Operations as the Basis of the Enterprise's Foreign Economic Activity]. *Upravlinnia rozvytkom*, no. 3 (2015): 30-32.
- Vakulchuk, O. M., and Dubytskyi, D. P. "Analiz efektyvnosti zovnishnyoekonomichnoi diialnosti pidpriemstva" [Analysis of the Efficiency of the Enterprise's Foreign Economic Activity]. *Visnyk Akademii mytnoi sluzhby Ukrainy*. Seriiia «Ekonomika», no. 2 (2012): 75-81.
- Vichevych, A. M., and Maksymets, O. V. *Analiz zovnishnyoekonomichnoi diialnosti* [Analysis of Foreign Economic Activity]. Kyiv: Profesional, 2009.